



## پیام باستان‌شناسی

شاپا چاپی: ۲۰۰۸-۴۲۸۵

شاپا الکترونیکی: ۹۸۸۶-۲۹۸۰

دوره ۱۴، شماره ۲۷، پاییز و زمستان ۱۴۰۱



# بازشناسی، توسعه و بهبود سایت‌موزه‌های باستان‌شناسی بر پایه نظریات و با استفاده از مدل سوات (SWOT) در تجارب داخلی و خارجی

ونوشه شکری<sup>۱</sup>

DOI: 10.30495/peb.2023.701932

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۹/۲۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۸/۴

## چکیده

در ایران محوطه‌های باستان‌شناسی بسیاری وجود دارد که به دلیل بی‌توجهی و عدم رسیدگی در معرض آسیب قرار گرفته‌اند. این معضل به تخریب آثار ارزشمند و به تبع آن، به از بین رفتن تاریخ، عملکرد و کالبد آثار می‌انجامد. سایت‌موزه‌ها می‌توانند در تحقق هدف حفاظت جامع، توسعه فرهنگی و تاریخی مکان و نیز استفاده بهینه از ظرفیت‌های محوطه بسیار کارآمد باشند. هدف این پژوهش، بازشناسی شاخص‌های مهم در چارچوب نظری منعطف در جهت ایجاد سایت‌موزه بر مبنای رویکرد حفاظتی و گردشگری است. برای این منظور، در مرحله اول با مروری بر ادبیات و نظریات ارائه شده در این حوزه و پیشینه سایت‌موزه‌ها در جهان، به ضرورت ایجاد سایت‌موزه و توجه به محوطه‌های باستان‌شناسی پرداخته شد. سپس، در مرحله دوم، با مستندسازی دو تجربه خارجی و دو تجربه داخلی به بررسی و تحلیل آنها با روش سوات، زمینه ارتقای دانش نظری در عرصه ساخت سایت‌موزه‌ها فراهم آمد تا با تکیه بر این دانش بتوان سیاست‌های کارآمدتری اتخاذ کرد. روش کار در این مقاله توصیفی، تحلیلی است و نتایج پژوهش نشان داد که یکی از مؤثرترین راه‌های حفاظت از محوطه‌ها و شناساندن تاریخ و فرهنگ آنها، ایجاد سایت‌موزه‌ای است که بتواند از محوطه باستان‌شناسی و ارزش‌های آن حفاظت کرده و در عین حال با جذب مخاطبان عمومی، متخصصان و با استفاده از روش‌های نوین و کارآمد این محوطه‌ها را مدیریت کرده و از آنها بهره‌برداری کند.

**واژگان کلیدی:** سایت‌موزه باستان‌شناسی، محوطه باستان‌شناسی، حفاظت و مرمت، مدیریت، گردشگری.

\* **استاد:** شکری، ونوشه (۱۴۰۱). بازشناسی، توسعه و بهبود سایت‌موزه‌های باستان‌شناسی بر پایه نظریات و با استفاده از مدل سوات (SWOT) در تجارب داخلی و خارجی. *پیام باستان‌شناسی*، ۱۴ (۲۷)، ۱۱۵-۱۳۷.

<sup>۱</sup> دانشجوی دکتری باستان‌شناسی، گروه تاریخ و باستان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران. نویسنده مسئول: vanoosheshokri@gmail.com

## مقدمه

اسناد موجود در سازمان‌های بین‌المللی نشانگر آن است که سایت‌موزه نوعی موزه است که یافته‌های دوره‌های مختلف در آن حفاظت و نگهداری می‌شود و آن‌ها را در بافت اصلی خود به نمایش می‌گذارد. در سال ۱۹۸۲ «ایکوم» سایت‌موزه را به‌عنوان بستری برای حفاظت از آثار فرهنگی و طبیعی و نیز آثار منقول و غیرمنقول تعریف کرد (Ertürk, 2006: 338). هدف مدیریت میراث باستان‌شناسی، مراقبت از یادمان‌ها و محوطه‌ها در محل اصلی خود بوده که موجب حفظ اثر در بلندمدت و بهبود وضعیت اشیا و مجموعه‌های مربوط به آن نیز می‌شود. بنابراین، سایت را به‌عنوان یک فضا و موزه را به‌عنوان مکانی برای تولید دانش و نیز نمادی از ارتباطات جوامع و میراث آن‌ها در نظر می‌گیریم. از این منظر، موزه هم‌زمان از این رابطه پشتیبانی کرده، به‌عنوان یک منطقه میانجی عمل می‌کند؛ یعنی یک موزه نه تنها ابزاری است که سایت را توضیح می‌دهد، بلکه با توجه به تحولات جدید به‌روز می‌شود. اهمیت و شخصیت منحصر به فرد این موزه‌ها در عملکرد تفسیری و واسطه‌ای میراثی آشکار است. سایت‌موزه به‌عنوان یک پل بین گذشته و حال، نقش مهمی در ارتباط بین نسل‌های مختلف دارد. همچنین، این سایت‌ها به‌عنوان مراکز آموزشی و تحقیقاتی نیز شناخته می‌شوند و فرصتی برای پژوهش و مطالعه درباره تاریخ و فرهنگ منطقه را فراهم می‌کنند. در این مطالعه، به بررسی اهداف سایت‌موزه و راهکارهایی برای بهبود عملکرد آن پرداخته شد. علاوه بر این، سایت‌موزه به دنبال ارتباط با گروه‌های مختلف و توسعه مهارت‌های متفاوت، جذب بازدیدکنندگان و افزایش آگاهی عمومی بوده که برای این منظور، از مدل سوات<sup>۳</sup> استفاده شد. این مدل با تحلیل نقاط قوت،

ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای سایت‌موزه‌هایی که در این مطالعه به‌عنوان نمونه انتخاب شده‌اند، به بررسی و تحلیل شاخص‌های موجود پرداخت. تأملی در تجربیات جهانی و بررسی نتایج آنها می‌تواند به دستیابی یک مفهوم و تعریف مشترک از سایت‌موزه‌ها در ایران کمک کند و به این سوال پاسخ داده شد که؛ چگونه می‌توان برنامه کلی برای توسعه و بهبود سایت‌موزه‌های باستان‌شناسی در ایران تدوین کرد؟ هدف این است که با مستندسازی تجارب در این زمینه و براساس نظریات و دستورالعمل‌های موجود، به مدل مفهومی عملی دست یافت که این خود برای حفاظت از محوطه‌های باستان‌شناسی نقش مهمی در حفظ و نگهداری میراث فرهنگی و تاریخی جوامع دارند.

## پیشینه پژوهش

بر اساس بررسی‌های صورت گرفته پژوهشی که به طور مستقیم به موضوع سایت‌موزه‌ها در ایران مربوط باشد بسیار کم انجام شده است. از منابع فارسی منتشر شده در این زمینه می‌توان به کتاب «نگرشی نو به موزه» اشاره کرد به تالیف فاطمه حیدری و رویا ساعتیان، که در آن به معرفی چند نمونه از سایت‌موزه‌های خارجی پرداخته شده است. در این زمینه تعدادی مقاله نیز وجود دارد که می‌توان به «سایت‌موزه کشاورزی راهبردی آموزشی جهت ارتقاء محیط زیست شهری» به تالیف ندا زرکش و همکاران اشاره کرد که در آن به موضوع «ارتقاء شرایط محیطی از طریق ایجاد سایت‌موزه کشاورزی» می‌پردازد. از مقالات دیگر می‌توان به مقاله «الگوی مناسب برای ساماندهی محوطه‌های تاریخی به قلم سیامک انصاری، مقاله «امکان‌سنجی احداث سایت‌موزه روستای تاریخی - باستانی بویه، شهرستان املش با بهره‌گیری از مدل تحلیلی» نوشته محمدعلی رحیمی پور

<sup>2</sup> Site Museums

<sup>3</sup> SWOT

نگهبان در لایمس» به معرفی کاخ‌ها و برج‌های قرون وسطایی در آلمان می‌پردازد<sup>۴</sup>. (Baatz, 1976).

### روش پژوهش

روش تحقیق در این پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی است. همچنین، در این پژوهش از روش سوات برای تجزیه و تحلیل دو سایت موزه داخلی (تخت جمشید و تپه سیلک) و دو سایت موزه خارجی (چاتال هویوک و آکرو پلیس) استفاده شده است که این روش قوت‌ها و فرصت‌ها را به حداکثر و ضعف‌ها و تهدیدها را به حداقل می‌رساند. بدین منظور، در بخش‌های نظری با استفاده از روش مطالعه کتابخانه‌ای و ضمن با استفاده از به منابع موجود در دسترس و طرح دیدگاه‌های مختلف، سعی شده است به همه وجوه مسئله در حد امکان توجه شود.

### مبانی نظری تحقیق

#### سایت‌موزه، منشأ و تعریف آن

ماهیت سایت‌موزه‌ها و نیاز به ایجاد آنها اولین دغدغه‌ای بود که در اکتبر ۱۹۴۹ در پاریس گروهی از کارشناسان یونسکو را در اماکن و بناهای تاریخی پاریس به خود مشغول کرد<sup>۵</sup> (Titchen, 1996). در گزارش آنها به دلیل نبود نام مناسب، عبارت «موزه‌های یادمانی» استفاده شد. در سال ۱۹۵۲ در زبان فرانسه عبارت سایت‌موزه پیشنهاد شد و سه سال بعد واژه انگلیسی سایت‌موزه<sup>۶</sup> به کار رفت. واژه سایت‌موزه در انگلیسی به دو صورت به کار می‌رود: سایت‌موزه<sup>۷</sup> و در سایت‌موزه<sup>۸</sup>. این دو واژه ترکیبی، بار معنایی یکسانی دارند. علاقه به ایجاد سایت‌موزه در سال ۱۹۶۰ میلادی شروع شد و اهمیت آن در جهان در اواخر دهه ۱۹۷۰ میلادی افزایش یافت و بعد از آن انواع

شیخانی نژاد و همکاران و مقاله «بررسی نقش راهبردی سایت‌موزه‌های باستان‌شناختی در توسعه گردشگری میراث» به تالیف بهروز افخمی که به این موضوع پرداخته‌اند، اشاره کرد. البته در این زمینه منابع خارجی بیشتری وجود دارد؛ از جمله کتاب «تجربیات گذشته» از پارد کوپر، شامل مقالاتی درباره موزه‌های فضای باز و سایت‌موزه در نقاط مختلف جهان است (Paardekooper, 2013). از این نویسنده آثاری با نام‌های «موزه‌های فضای باز در اروپا» و «ارزش باستان‌شناسی در استفاده از موزه‌های فضای باز» منتشر شده است. در کتاب دیگری به نام «حفاظت و مدیریت» که به صورت مجموع مقالات توسط موسسه گتی چاپ شده به مطالب مختلفی در زمینه حفاظت از محوطه‌های تاریخی پرداخته شده است. از جمله اسناد دیگر موزه‌های بین‌المللی، مکان‌های باستان‌شناسی و سایت‌موزه‌ها هستند که توسط یونسکو منتشر شده‌اند و مولفان آن‌ها سارما (Sarma) و هاجلیلی (Rachel Hachlili) بوده که به موضوع سایت‌موزه‌ها و بررسی نمونه‌های مختلفی در سراسر جهان پرداخته‌اند. ایان جاکوبسن و استو بارو نیز در کتاب خود با عنوان «مدیریت موزه‌های فضای باز» به معرفی و توضیح این نوع موزه‌ها پرداخته، نمونه‌هایی از این نوع موزه‌ها را در کشورهای اسکانندیناوی بررسی کرده‌اند (Jakobsen & Steve, 2015). از دیگر آثار در این زمینه کتاب آهرن با عنوان «بازتاب پیش از تاریخ؛ موزه‌های دریایی باستان‌شناسی در اروپا» است که در آن ۱۰۰ نمونه از موزه‌های فضای باز در اروپا و آلمان معرفی شده‌اند (Ahrens, 1992). باتز نیز در کتاب «برج‌های

به‌عنوان مثال نگاه کنید به:

<sup>5</sup> Convention for the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, 1972

<sup>6</sup> museums of the monuments

<sup>7</sup> Le Muse De Site

<sup>8</sup> Site Museum

<sup>9</sup> In Site Museum

<sup>4</sup> Benítez & Bendicho, 2011; Stubbs, 1380; Dongming, 2014; Ertürk, N, 2006; Jakobsen & Barrow, 2015; Sarma, 1988

افراد را که در آن‌جا زندگی می‌کرده‌اند شرح دهند؛ همچنین، جنبه‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی سایت باید روشن شود. نوع ارائه باید یکپارچه و کامل، همراه با بازسازی پرتحرک و زنده در سایت باشد و محیطی متناسب با دوره مربوط را ایجاد کند؛ ضمن آنکه آثار باستانی کشف‌شده در سایت باید در سراسر آن به نمایش درآیند (Hachlili, 1998: 4) (جدول ۱؛ شکل ۱).

### تجارب جهانی و داخلی

از مهمترین دلایل انتخاب مورد پژوهی‌ها، وجود شباهت‌های موجود در این چهار محوطه باستان‌شناسی است. این سایت‌موزه‌ها در شرایط نسبتاً مشابه از لحاظ جغرافیایی قرار دارند. همچنین، ویژگی‌های فرهنگی و شرایط بومی آنها نیز به هم نزدیک است. البته تفاوت‌هایی در نحوه اداره، حفاظت، ارائه و طراحی آنها وجود دارد. اما برای رسیدن به یک اصول کلی برای سایت‌موزه‌هایی که در ایران وجود دارند، بررسی و تحلیل آنها می‌تواند موثر باشد (جدول ۲).

### سایت موزه باستان‌شناسی چاتال‌هویوک

محوطه باستان‌شناسی نه‌هزارساله چاتال‌هویوک در استان قونیه کشور ترکیه در فهرست میراث جهانی یونسکو به ثبت رسیده است. این محوطه اولین بار در سال ۱۹۶۱ کاوش شده و سپس از سال ۱۹۹۳ عملیات کاوش به‌طور مداوم در آن برقرار بوده است (Orbaşlı, 2013: 238) (شکل ۲).

به دلیل اهمیت بسیار زیاد این محوطه باستان‌شناسی از نظر ویژگی‌های معماری، نوع زندگی فرهنگی و نیز شاخصه‌های هنری و مذهبی، باستان‌شناسان تصمیم به ارائه همه آثار کشف‌شده در محوطه اصلی گرفتند. به

مختلف سایت‌موزه با اهداف مختلف طبقه‌بندی شدند. مطالعه و بررسی گروهی صورت گرفته در این زمینه به‌وسیله کمیته بین‌المللی موزه‌ها، باستان‌شناسی و تاریخ<sup>۱</sup> در نشست شورای بین‌المللی موزه‌ها (ایکوم)<sup>۱</sup> که در استاونگر در سال ۱۹۹۵ برگزار شد، ارائه شده است (Ertürk, 2006: 338). اصطلاح «سایت‌موزه» بیشتر به مؤسسات موزه‌های باستان‌شناسی مربوط می‌شود. به دلیل حس دقیقی که در فضای داخلی موزه وجود دارد، این اصطلاح را می‌توان برای ساختمان‌های حفاظتی نیز به کار برد؛ منظور سازه موقت یا دائمی است که در بالای ویرانه‌های خاص ساخته می‌شود (Dongming, 2014: 43). یک سایت‌موزه باستان‌شناسی خانه‌موزه‌ای است که مواد و اشیای کشف‌شده از کاوش‌های باستان‌شناسی یا دیگر پژوهش‌های روشمند را به نمایش می‌گذارد؛ بنابراین می‌تواند یک مؤسسه غیرانتفاعی دائمی برای ارائه خدمات به جامعه و توسعه آن تلقی شود که در محوطه یا کنار آن تأسیس می‌شود. سایت‌موزه‌ها با اهداف حفاظت، مستندسازی، مطالعه، تفسیر و آموزش، اداره و مدیریت می‌شوند (Sarma, 1998: 44-46). آنها نقش مهمی در مدیریت منابع باستان‌شناسی دارند و عهده‌دار نمایش آثار به‌صورت گسترده و تفسیر آنها با سه هدف روشنگری، تربیت و در مواردی سرگرمی‌اند. سایت‌موزه‌ها باید در خدمت منافع عمومی باشند و امکاناتی برای فعالیت و برنامه‌های آموزشی، تحقیقات علمی و آزمایشگاهی ارائه دهند. بازدیدکننده باید شرحی از تاریخ سایت به همراه متون آموزنده دائمی و امکانات لازم را داشته باشد؛ درواقع در ارائه و نمایش اماکن باستان‌شناسی لازم است طیف گسترده‌ای از منابع آموزشی، اقتصادی، توریستی و تفریحی وجود داشته باشد. نمایشگاه‌های سایت باید توضیحات مربوط به انگیزه ساخت سایت را در بر گیرند و تاریخ و زندگی

<sup>1</sup> ICOM

<sup>1</sup> ICMAH

همین منظور هان تومرتکین<sup>۱</sup>، معمار ترک، طراحی یک موزه را بر عهده گرفت؛ موزه‌ای که هدف آن انتقال بازدیدکنندگان به یک تونل زمانی بود. ساختمان موزه به شکل کاملاً زیرزمینی طراحی شده است (شکل ۱). بازدیدکنندگان از یک شیب وارد موزه می‌شوند و سپس، از شیب دیگری مستقیماً به سمت تپه‌ها می‌روند. مسیرهای چوبی اطراف تپه‌ها نیز به منظور کمک به بازدیدکنندگان برای مشاهده اعضای تیم کاوش در حال کار در ترانشه‌ها، در پروژه گنجانده شده‌اند (Ertürk, 2006: 340) (جدول ۳).

جدول ۱: نظریات نظریه‌پردازان درباره سایت موزه‌های باستان‌شناسی (نگارنده، ۱۴۰۱)

نظریه پردازان	سال	شرح و تفسیر
مرضیه ابراهیمی	۱۳۸۸	با ایجاد این نوع موزه‌ها می‌توان به معرفی یافته‌ها و داده‌های باستان‌شناسی کمک بزرگی کرد. زمانی که یک کاوش علمی باستان‌شناسی به نتایج مطلوب و کشف آثار ارزشمند غیرمنقول منجر می‌شود که قابل انتقال به موزه نیستند، با فراهم آوردن شرایط و امکانات لازم، مکان مورد نظر برای بازدید عموم مهیا می‌شود.
فریبا مجیدی	۱۳۸۸	نگهداری اشیای کشف‌شده در کاوش‌های باستان‌شناسی و مرمت آنها دو بحث مربوط به یکدیگر و مکمل یکدیگرند و نمی‌توان آنها را مستقلاً بررسی کرد. آثاری که از کاوش‌های باستان‌شناسی به دست می‌آیند، مهم‌ترین منابع مادی اطلاعاتی گذشته‌اند. به همین دلیل وظیفه یک کاوشگر فقط کشف و بررسی این آثار نیست؛ بلکه باید برای حفظ و حراست از آنها نیز به همان اندازه تلاش داشته باشد.
جان استابز	۱۳۸۰	تصمیم درباره مسائل اولیه مربوط به حفاظت، نحوه نمایش و نگهداری دائمی از محل حفاری باید به موقع اتخاذ شود. دلیل اصلی اهمیت این سرعت عمل، آمادگی حفاظت از محل حفاری هنگام کاوش و فراهم کردن مقدمات نمایش آثار مکشوفه و تپه حفاری است. با توجه به طبیعت محل حفاری و شرایط آن باستان‌شناسان باید برای تأثیرگذاری بیشتر، حداقل آثار مکشوفه مربوط به دوره‌های مختلف در آنجا را به نمایش بگذارند.
Schöbel	۲۰۰۸	بسیاری از سایت موزه‌ها در سراسر اروپا محصول سیاست‌گذاری بلندمدت شرکت‌ها، موزه‌ها یا دولت‌ها نیستند؛ بلکه نتیجه ابتکار عمل یک فرد واحدند.
Merriman	۲۰۱۰	سایت موزه‌ها خاص‌ترین موزه‌های باستان‌شناسی‌اند که در مجاورت مکان‌ها یا بناهای باستانی، یا در مجاورت آنها قرار گرفته‌اند. سایت موزه‌ها گاهی برای بیان و تفسیر وسیع‌تر سایت، با استفاده از یافته‌های کاوش‌ها و اغلب با تصاویر صوتی و گرافیکی و مدل‌ها تکمیل می‌شوند.
Jakobsen	۲۰۱۱	این موزه‌ها جدا از یک رویکرد علمی در آموزش و پرورش، بر توسعه مهارت‌های مختلف متمرکزند.
Sulekha Banerjee & Kumar Vinay	۲۰۱۵	سایت موزه‌ها کاملاً بر مواد باستان‌شناسی مبتنی‌اند. این موزه‌ها عامدانه ساخته شده‌اند تا بتوانند متعلقات باستان‌شناسی را به بهترین وجه در ارتباط و از نزدیک با گروه، سبک و معماری ساختمان یا محلی که متعلق به آنها است، مطالعه کنند.

<sup>1</sup> Han Tumertekin



شکل ۱: شاخص‌های تحلیل سایت موزه (نگارنده، ۱۴۰۱)

جدول ۲: دلایل انتخاب مورد پژوهی‌ها (نگارنده، ۱۴۰۱)

نمایش و تبلیغ ارزش‌های فرهنگی و تاریخی	دلایل انتخاب مورد پژوهی‌ها
حفاظت، نگهداری و بازسازی محوطه باستانی و آثار باستانی	
جذب مخاطبان و ارائه تجربه آموزشی و تفریحی	
شرایط جغرافیایی و فرهنگی مشابه دارند	ویژگی‌های مشترک
بر اساس اصول و قواعد حفاظت و مرمت باستان‌شناسی تدارک دیده شده‌اند	
ارتباط مستقیم یا فرهنگ و تاریخ منطقه دارند	
ویژگی‌های مشترک همه موضوعات، بر اساس اصول حفاظت تدارک دیده شده‌اند	
از بین موضوعات، سایت موزه به عنوان یک محوطه باستان‌شناسی، به همراه تجربه آموزشی و تفریحی، به جامعه ارائه می‌شوند	
برخورداری از ویژگی‌های خاص کالبدی در این محوطه با ساختار منحصر به فرد حفظ کالبد اثر در شرایط نسبتاً مناسب	
کمک به اقتصاد بومی و توسعه اقتصادی اجتماعی منطقه؛ حصول اطمینان از پذیرش و درک اهمیت و ارزش‌های محوطه از سوی جامعه محلی	



شکل ۲: سایت موزه چاتال هویوک (منبع: [www.gezilecektariyerler.com](http://www.gezilecektariyerler.com))<sup>۱۳</sup>



<sup>1</sup> Available at: [www.gezilecektariyerler.com](http://www.gezilecektariyerler.com) (Retrieved at February 2022).



جدول ۳: نقاط قوت و ضعف و شناخت فرصت‌های موجود در سایت موزه چاتال‌هویوک (نگارنده، ۱۴۰۱)

مؤلفه	قوت	ضعف	فرصت	تهدید
حفاظت و مدیریت	<p>۱- حفاظت و مدیریت اصالت و یکپارچگی محوطه ۲- ایجاد عرصه و حریم به‌منظور حفاظت از محوطه ۳- ایجاد پوشش حفاظتی ۴- رویکرد حفاظتی ادغام باستان‌شناسی و حفاری با حفاظت و ارائه است ۵- حفاظت و بازسازی نقاشی‌های دیواری و مجسمه‌ها و سایر مواد با استفاده از جدیدترین مطالب علمی تکنیک‌ها و دانش، و برای درمان و بازبایی</p>	<p>۱- وجود مشکلات در روند حفاظت در محل از بقایای ساختارهای خشتی در حین کاوش و نیز از نقاشی‌های دیواری و فرسک ۲- تداوم نداشتن ارائه مواد و تخصص حفاظتی برای اطمینان بلندمدت ۳- عدم حفاظت مناسب در نظارت داخلی پناهگاه جدید منطقه جنوب از شرایط هوازگی و نیازها و هزینه‌های نگهداری.</p>	<p>۱- پناهگاه جدید منطقه جنوب باید از نظر شرایط داخلی (حفاظت)، هوازگی و نیازهای نگهداری و هزینه‌ها نظارت شود ۲- تعیین منطقه حائل که برای سایت قابل توجه است و همکاری با ذینفعان محلی برای توسعه کشاورزی ۳- ساخت حصارهای محافظ در اطراف مناطق ۴- ایجاد آگاهی در میان کشاورزان در منطقه برای توقف شخم زدن بر روی تپه‌ها ۵- این سایت یکی از اولین مراکز شهری جهان است</p>	<p>۱- وجود ساختار پیچیده‌ای از خرابه‌های باستانی ۲- وجود ساخت و سازهای نامناسب ۳- وجود کشاورزی بدون آگاهی که باعث آسیب به سایت می‌شود ۴- نبود حصارهای مناسب برای حفاظت از محوطه ۵- نبود حفاظت و پایش منظم در مناطق حفاری و ارائه شده</p>
گردشگری و آموزش	<p>۱- ارتقای ارزیابی محوطه از دیدگاه تحقیق و آموزش ۲- استفاده از راهنمایان تور ۳- راه‌اندازی پایگاه معرفی اثر ۴- نصب تابلوهای راهنما ۵- ایجاد مسیرهای مناسب برای درک بهتر بازدیدکننده در عین حفظ ظاهر کنونی تپه ۶- نشان‌دادن تاریخ و فرهنگ محوطه باستان‌شناسی در محل</p>	<p>۱- نبود سیستم حمل‌ونقل منظم به محوطه ۲- کیفیت پایین آموزشی با توجه به رویکردهای کنونی ۳- نبود کارگاه‌های مناسب آموزشی ۴- پیچیدگی توضیح بقایای ساختاری متعلق به دوره نوسنگی برای عموم؛ ننگ‌جاندن برنامه‌های آموزشی اصلی تاریخ و باستان‌شناسی برای انتفاع عموم جامعه</p>	<p>۱- افزایش آگاهی در سطح محلی، ملی و بین‌المللی در مورد اهمیت سایت به عنوان یک سایت بالقوه میراث جهانی شرکای پروژه ۲- تولید مواد آموزشی جدید، کتاب و غیره ۳- توسعه فعالیت‌های آموزشی در محل برای کودکانی که با خانواده‌هایشان به ملاقات می‌آیند ۴- بهبود تفسیر در سایت و توسعه تفسیر یکپارچه تر تمرینات اجزای پروژه ۵- بهبود در نمای بیرونی برای نشان دادن مکان به بازدیدکنندگان ۶- بهبود درک گردشگری در منطقه و</p>	<p>۱- ننگ‌جاندن چاتال‌هویوک بین مقاصد اصلی توره‌های گردشگری ۲- نبود توضیح مناسب از سایت به علت پیچیدگی بقایای ساختاری متعلق به دوره نوسنگی ۳- نبود برنامه‌های آموزشی تاریخی و باستان‌شناسی برای جامعه ۴- نبود دسترسی مناسب برای بازدید ۵- عدم ارائه و تفسیر مناسب</p>



	خواسته‌ها و نگرانی‌های ذینفعان محلی			
نمایش و شیوه‌های نوین	<p>۱- نمایش آثار در محل حفاری</p> <p>۲- مبتنی بودن سایت موزه‌ها بر مواد باستان‌شناسی</p> <p>۳- ارتباط مستقیم بین بازدیدکننده در محل حفاری</p> <p>۴- تأسیس موزه در سایت یا محوطه نزدیک آن</p>	<p>۱- نبود موزه‌ای برای نمایش بقایای باستان‌شناسی در محل</p> <p>۲- ضعف تکنیک‌های اعمال‌شده برای نمایش اهمیت اثر</p> <p>۳- استفاده نکردن از شیوه‌های نوین برای نمایش بهتر و شناساندن تاریخ اثر</p> <p>۴- نبود دسترسی مناسب برای بازدید از اثر</p>	<p>۱- ارتقا و اعتلای میزان آگاهی و دانش بازدیدکنندگان و ایجاد تأثیر بر ذهن و تخیل آن‌ها</p> <p>۲- ایجاد موزه در محوطه</p> <p>۳- ایجاد مجموعه‌های فرهنگی و بومی برای شناخت بهتر تاریخ مکان</p> <p>۴- ضرورت توجه به شیوه‌های نوین نمایش آثار با در نظر گرفتن ظرفیت‌های بالای تصویری و نمادین مکان</p>	<p>۱- به روز نشدن اطلاعات مربوط به مطالب تفسیری به طور منظم</p> <p>۲- عدم استفاده مناسب از شیوه‌های نوین نمایش گردشگری</p>
کالبدی - عملکردی	<p>۱- کمک به اقتصاد بومی و توسعه اقتصادی اجتماعی منطقه؛ حصول اطمینان از پذیرش و درک اهمیت و ارزش‌های محوطه از سوی جامعه محلی</p> <p>۲- حفظ کالبد اثر در شرایط مناسب</p> <p>۳- تقویت بین ارتباط و تفاهم ملل و اقوام گوناگون</p> <p>۴- ساخت پناهگاه‌ها بر روی تپه به گونه‌ای طراحی شده اند که در آن با منحنی پناهگاه به دنبال خطوط شیب تپه ادغام شدند</p>	<p>۱- ناکافی بودن ارتقای محوطه</p> <p>۲- استفاده نکردن از مصالح پایدار در ساخت و ساز</p> <p>۳- فرسایش مسیرها و متراکم شدن مواد باستان‌شناسی در زیر مسیرها</p> <p>۴- مناسب نبودن شیوه‌های طراحی کالبدی در محوطه</p> <p>نمود دستورالعمل مناسب برای این موضوع</p>	<p>۱- فروشگاه‌های جدید باید مطابق با دستورالعمل‌های طراحی ساخته شوند</p> <p>۲- اتخاذ طرح جامع و دستورالعمل‌های طراحی باید به عنوان سیاست برنامه ریزی برای سایت</p> <p>۳- فرصت طراحی پلان‌های حفاظتی کالبدی</p> <p>۴- ساماندهی فیزیکی و نصب تجهیزات لازم</p> <p>۵- استفاده از مصالحی که با سازه‌های موجود همخوانی داشته باشند</p> <p>۶- جوامع محلی باید در حفاظت و تفسیر از سایت تشویق شوند</p>	<p>۱- پیامدهای توسعه و ساختمان‌ها در چشم انداز اطراف بدون توجه به شرایط سایت</p> <p>۲- عدم در نظر گرفتن خطوط اصلی سایت</p> <p>۳- عدم استفاده از موادی که با ساختارهای موجود مطابقت دارند و بر کیفیت چشم انداز منطقه اطراف تأثیر کمتری بگذارد</p> <p>۴- بادهای شدید تهدیدی برای سازه‌های روی زمین هستند</p>

### سایت موزه آکرو پلیس

موزه آکرو پلیس در شهر باستانی آکرو پلیس در فاصله ۱۳ کیلومتری شهر آیدین در منطقه اژه ترکیه واقع شده است. آکرو پلیس یک مرکز معروف فرقه الهه آفرودیت<sup>۱</sup> و به دلیل داشتن یک مدرسه مجسمه‌سازی در جهان باستان بسیار مشهور بود. اولین پژوهش درباره این

محوطه در سال ۱۹۰۴ صورت گرفت و تخمین زده می‌شود که تا کنون ۱۵ درصد این مکان باستانی کاوش شده است. یافته‌های مربوط به سال‌های اول حفاری‌ها به موزه‌های باستان‌شناسی استانبول و باستان‌شناسی از میر منتقل شدند و برای نمایش یافته‌های جدید تصمیم گرفته شد که فضای جدیدی ساخته شود (Ertürk, 2006: 341) (شکل ۳).



شکل ۳: سایت موزه آکرو پلیس (منبع: [www.thenationalnews.com](http://www.thenationalnews.com))<sup>۱</sup>

میلادی، از سوی دولت یونان تبلیغات زیادی برایش صورت گرفته است و بازدیدکنندگان خارجی فراوانی دارد. ساختار طرح این بنا مشتمل بر سه سطح زیرین، میانی و بالایی است که هر یک گوشه‌ای از مضامین تاریخی موزه را پوشش می‌دهد. اولین سطح بنا با تعریف یک پیلوت بر فراز آثار مکشوف در حفاری‌ها شکل می‌گیرد (Tschumi, 1996: 115) (جدول ۴).

برنارد چومی به همراه مایکل فوتیادس طراحی یک موزه را به عهده گرفت و موزه در ۲۰ ژوئن سال ۲۰۰۹ بازگشایی شد؛ پروژه‌ای که مخالفان و موافقان بسیاری در زمینه طراحی و انتخاب سایت داشته است (شکل ۳). موزه آکرو پلیس نقشی محوری در وجهه ملی دارد و از زمان افتتاح به دلیل ارتباطش با صخره آکرو پلیس و پارتنون و گرایش یونان به میراث باستان‌شناسی، مهم‌ترین موزه یونان تلقی شده است؛ به طوری که از زمان ساخت در اوایل سال ۲۰۰۰

<sup>1</sup> Available at: [www.thenationalnews.com](http://www.thenationalnews.com) (Retrieved at February 2022).

<sup>1</sup> Afrodisias

جدول ۴: بررسی نقاط قوت و ضعف سایت موزه آکروپولیس (نگارنده، ۱۴۰۱)

مؤلفه	قوت	ضعف	فرصت	تهدید
حفاظت و مدیریت	<p>۱- پوشاندن حفاری‌ها در کف موزه با شیشه</p> <p>۲- چارچوب قانونی برای حفظ ارزش جهانی برجسته، از جمله شرایط اصالت یا یکپارچگی اموال</p> <p>۳- جریان عمده‌ای از منافع اقتصادی برای جوامع محلی از فعالیت‌ها در داخل و اطراف اموال میراث جهانی وجود دارد.</p> <p>۴- آموزشی و آگاهی برنامه‌ریزی شده و مؤثر وجود دارد که به حفاظت از اموال میراث جهانی کمک می‌کند. ۵- تمام مداخلات آغشته به روح منشور ونیز (۱۹۶۴) است.</p>	<p>۱- خودگردان بودن موزه، تعداد محدود کارمندان و کمبود منابع مالی کافی دوران بحران</p> <p>۲- در رابطه با مدیریت اموال میراث جهانی، منطقه حائل یا منطقه اطراف ارتباط کمی با صنعت وجود دارد یا اصلاً وجود ندارد.</p>	<p>۱- آکروپولیس آتن بیان عالی انطباق معماری با یک مکان طبیعی است.</p> <p>۲- مجموعه‌ای کامل از شاهکارهای معماری قرن پنجم قبل از میلاد تشکیل شده است.</p> <p>۳- امکان یک برنامه نظارتی جامع و یکپارچه که به نیازهای مدیریت و یا بهبود درک ارزش جهانی برجسته مرتبط است. ۴- وجود همکاری عالی بین کسانی که مسئول اموال میراث جهانی و صنعت گردشگری هستند. ۵- وجود یک برنامه نظارتی جامع و یکپارچه وجود دارد که با نیازهای مدیریت و یا بهبود درک ارزش جهانی برجسته</p>	<p>۱- اثرات گردشگری / بازدید کننده / تفریحی این عامل ممکن است به آرامی بر یکپارچگی عناصر معماری بناها تأثیر بگذارد.</p> <p>۲- آلودگی هوا ممکن است به آرامی بر یکپارچگی عناصر معماری بناهای تاریخی تأثیر بگذارد.</p> <p>۳- سیاست و مدیریت فرهنگی جهانی شدن مرزها را از بین می‌برد اما رقابت را افزایش می‌دهد.</p> <p>۴- تأثیر میکروارگانیسم‌ها بر عناصر معماری</p>
گردشگری و آموزش	<p>۱- استفاده از راهنمایان تور</p> <p>۲- امکان بازدید بدون آسیب‌رساندن به آثار</p> <p>۳- نشان‌دادن تاریخ و فرهنگ باستان‌شناسی در محل</p> <p>۴- مراقبت‌های ویژه برای نگهداری مسیرها در صورت لزوم انجام می‌شود.</p>	<p>۱- نبود کارگاه‌های مناسب آموزشی برای متخصصان</p> <p>۲- تعداد محدود کارمندان</p> <p>۳- افزایش بازدیدکنندگان و عدم توزیع با پراکندگی مناسب</p> <p>۴- نتایج تحقیقات به طور گسترده با مخاطبان محلی، ملی و بین‌المللی به اشتراک گذاشته می‌شود.</p>	<p>۱- مشارکت تعاملی بازدیدکننده با استفاده از لمس وجود دارد</p> <p>۲- خط بریل و سایر رسانه‌های سمعی و بصری ۳- این موزه سازگار با محیط زیست است ۴- امکان ایجاد یک موزه دیجیتال ۵- یک برنامه آموزشی و آگاهی برنامه‌ریزی شده و مؤثر وجود دارد که به حفاظت از اموال میراث جهانی کمک می‌کند.</p>	<p>۱- توسعه قابلیت‌های کارکنان موجود برای این امر توسعه موزه ضروری است.</p> <p>۲- هیچ مردم بومی در ملک و یا منطقه حائل میراث جهانی ساکن نیستند یا به طور منظم از آن استفاده می‌کنند.</p>

<p>نمایش و شیوه‌های نوین</p>	<p>۱- مبتنی‌بودن موزه بر مواد باستان‌شناسی ۲- تأسیس موزه در سایت یا محوطه نزدیک آن ۳- ارتقا و اعتلای میزان آگاهی و دانش بازدیدکنندگان و تأثیرگذاری بر ذهن و تخیل آن‌ها ۴- ارتباط مستقیم بین بازدیدکننده و محل حفاری و کشف آثار با هدف نمایش آثار در محل حفاری ۵- استفاده از نورپردازی مناسب ۶- اپلیکیشن‌های دیجیتال جدید به نمایشگاه مکان‌ها و ایجاد برنامه‌های پیشگام از نشریات</p>	<p>۱- وجود آثار غیراصل و مولاژ در موزه ۲- توجه به یک دوره خاص ۳- عبور مسیرهای بازدیدکنندگان در داخل مناطق ممنوعه</p>	<p>۱- تقویت موزه برنامه آموزشی و نمایشگاه‌های دوره‌ای با هدف افزایش کمی و کیفی ترافیک ۲- بازدیدکنندگان می‌توانند نمایشگاه‌های دائمی، فصلی یا دوره‌ای را ببینند ۳- صفحه نمایش با سه بعدی بصری و همچنین، با واقعیت مجازی ۴- دسترسی‌های طراحی شده بذای بازدیدکنندگان، با رمپ‌های ویژه و آسانسورهای ویژه</p>	<p>۱- عدم توسعه فناوری و به روز کردن راه‌های جدید ارتباطی ۲- بحران مالی منابع موزه به دلیل کاهش قدرت خرید مصرف‌کنندگان در نتیجه کمتر شدن استفاده از امکانات نوین</p>
<p>کالبدی- عملکردی</p>	<p>۱- تجربه محوطه باستان‌شناسی از داخل موزه، استفاده از الگوی خیابان‌های آتن در معماری موزه ۲- استفاده از نور طبیعی در فضای موزه ۳- رعایت عوامل بصری و زیبایی‌شناسی ۴- به اشتراک گذاشتن نتایج تحقیقات به طور گسترده با مخاطبان محلی، ملی و بین‌المللی ۵- هزینه‌ها سازگار با محیط زیست است، مواد قابل بازیافت با راندمان انرژی بالا و توانمند است.</p>	<p>۱- کمبود منابع مالی در دوران بحران ۲- تأثیرگذاری بر محوطه باستانی در اطراف موزه ۳- بی‌توجهی به مقیاس شهر، بناهای مجاور، شرایط اقلیمی و ویژگی‌های منطقه ۴- نشانه‌های بحران اقتصادی قابل مشاهده است. ۵- روشی که در آن نقاشی دیواری در موزه آکروپولیس جدید ارائه می‌شود، بافت سایه‌دار محیط معماری اصلی این مجسمه‌ها را کاملاً از بین می‌برد.</p>	<p>۱- ثبات مالی و سپس توانمندسازی اقتصادی موزه ۲- توسعه، که با معیارهای قابل اعتماد و عملی، نتایج را بررسی می‌کند تا سازمان قابل دوام باشد و بهبود، رضایت عموم مردم و آن منابع تولیدی برای تکامل ۳- این موزه، با همان تعداد الحاقات که بعداً انجام شد، نتوانست با ارائه نمایشگاه‌ها کنار بیاید. ۴- برنامه تامین مالی مشترک دولت و جامعه</p>	<p>۱- هیچ توصیه کمیته مربوطه برای اجرا وجود ندارد. ۲- تأثیر شرایط محلی بر بافت فیزیکی ۳- کمبود روابط با نهادهای محلی و ملی، آموزشی موسسات یا سازمان‌های دیگر با استراتژی مشابه هدف‌گیری</p>

### سایت موزه تخت جمشید

ساختار فضایی و نظام کالبدی آن با آنچه امروز با آن روبه‌رویم متفاوت است (شکل ۴). برای مثال نقشه تهیه‌شده در سال ۱۸۹۳ از تخت جمشید از وضعیت حصار پیرامونی و خود اثر، سلسله مراتب فضایی و دسترسی از بیرون به مجموعه را نشان می‌دهد (کاروی، ۱۳۸۸: ۴۳).

سایت موزه تخت جمشید اثری منحصربه‌فرد است که به گواه تاریخ، دوران باشکوه امپراتوری هخامنشیان را در خود جای داده است. در دوره‌های مختلف تغییرات زیادی در مجموعه تخت جمشید ایجاد شده است؛ به‌طوری‌که



شکل ۴: سایت تخت جمشید (منبع: [www.qudsonline.ir](http://www.qudsonline.ir))<sup>۱۶</sup>

توجه به نتایج، با ارزیابی این تکنیک‌ها در بین ۴۰۰ بازدیدکننده می‌توان گفت که با توجه به نقش ارزش‌های تاریخی و بصری، نتایج مطلوبی در ایجاد جذابیت با استفاده از تکنیک‌های مربوط به این حوزه به دست آمده است (شیروانی، ۱۳۹۵) (جدول ۵).

در سایت موزه تخت جمشید مؤلفه‌های نگه‌دارنده، تاریخی، بصری و ارزش اجتماعی به‌عنوان بخشی از مؤلفه‌های مختلف تاریخی ارزیابی و تحلیل شدند. برای بیان ارزش‌ها تکنیک‌های مختلفی وجود دارند که بعضی از آنها موفقیت‌آمیز بوده، برخی دیگر موفق نبوده‌اند. با

<sup>۱۶</sup> قابل دسترس در ([www.qudsonline.ir](http://www.qudsonline.ir)) (تاریخ دریافت: اسفند ۱۴۰۱).

جدول ۵: بررسی نقاط قوت و ضعف سایت موزه تخت جمشید (نگارنده، ۱۴۰۱)

مؤلفه	قوت	ضعف	فرصت	تهدید
حفاظت و مدیریت	<p>۱- حفاظت کالبدی و مقدم شمردن مواد و مصالح حفاظت</p> <p>۲- بازسازی آناسیلوز</p> <p>۳- ایجاد پوشش حفاظتی</p> <p>۴- اولین اثری که به حفاظت از آن توجه جدی مبدول شده است</p>	<p>۱- تخریب برخی بناها به علت حفاظت نامناسب</p> <p>۲- مخدوش کردن اصالت اثر با توجه به تغییر محور جنوب غربی به شمالی</p> <p>۳- استفاده از مصالح نامناسب</p> <p>۴- کاشت درخت در محوطه</p> <p>۵- تغییر در مسیر بازدید متغایر با ویژگی های کالبدی اثر</p>	<p>۱- ایجاد حصارهای امن پیرامون محوطه</p> <p>۲- ساماندهی منظر</p> <p>۳- اهمیت دیدگاه بازدیدکنندگان درباره حفاظت امروزی</p> <p>۴- اهمیت حفاظت معاصر براساس اصول گردشگری و توجه به بازدیدکنندگان</p>	<p>۱- وجود ساختار پیچیده‌ای از خرابه‌های باستانی ۲- تغییرات هویتی در اثر زمان تداوم فرهنگی را از بین می‌برند</p> <p>۳- تغییراتی که تحت تأثیر زمان رخ می‌دهند اصالت مجموعه را به خطر می‌اندازند ۴- توجه به دیدگاه‌های حفاظتی در مجموعه</p> <p>۵- مخدوش کردن حریم منظر</p>
گردشگری و آموزش	<p>۱- استفاده از راهنمایان تور</p> <p>۲- راه‌اندازی پایگاه معرفی اثر در بخش ورودی</p> <p>۳- نصب تابلوهای راهنما</p> <p>۴- مبتنی بودن موزه بر مواد باستان‌شناسی</p>	<p>۱- نبود کارگاه‌های مناسب آموزشی برای متخصصان</p> <p>۲- کیفیت پایین آموزشی با توجه به رویکردهای کنونی</p> <p>۳- افزایش بازدیدکنندگان و عدم توزیع با پراکندگی مناسب</p>	<p>۱- وجود ارزش‌های نمادین و آموزشی</p> <p>۲- نیاز به شیوه‌های راهنمایی معاصر با توجه به تعبیر نمادین</p> <p>۳- ساخت موزه در فضای بیرون و برگرداندن اصالت به کاخ</p> <p>۴- اشتیاق مؤسسات علمی - پژوهشی ملی و جهانی برای مشارکت</p>	<p>۱- میزان کنترل نشده حضور بازدیدکنندگان در روزهای خاص</p> <p>۲- ایجاد فروشگاه‌های نامناسب در ماه‌هایی از سال ۳- آشفستگی زیاد در مجموعه از نظر بصری، ارزش‌های فنی - ساختاری را مخدوش کرده است.</p>
نمایش و شیوه‌های نوین	<p>۱- مبتنی بودن موزه بر مواد باستان‌شناسی ۲- ایجاد موزه در محوطه ۳- وجود کارگاه مرمتی در محوطه ۴- ارتباط مستقیم بین بازدیدکننده و محل حفاری و کشف آثار با هدف نمایش آثار در محل حفاری ۵- استفاده از نورپردازی مناسب و استفاده از برنامه‌های خاص نور و صدا ۶- برگزاری</p>	<p>۱- فضای داخلی موزه در کاخ حرمسرا در تمامیت اثر تغییر ایجاد کرده است</p> <p>۲- سلسله مراتب دسترسی با اصل آن متفاوت است</p> <p>۳- تکنیک‌های اعمال شده برای نمایش، اهمیت اثر را به خوبی نشان نمی‌دهند ۴- دخل و تصرف بیش از حد مجاز ۵- ناکافی بودن کاوش‌های باستان‌شناسی برای شناسایی آثار مدفون</p>	<p>۱- اجرای یک کلیت مقدس و اسطوره‌ای در شکل‌گیری مجموعه</p> <p>۲- ایجاد روابط فضایی بین عناصر مجموعه ۳- تداوم سنت‌های فرهنگی و تداوم فرم از لحاظ بصری تا انسجام مکان از بین نرود ۴- ایجاد بستری برای معرفی تاریخ و تعبیر نمادین مجموعه به بازدیدکنندگان</p>	<p>۱- وندالیسم</p> <p>۲- نبود نظام متمرکز سازمانی</p> <p>۳- ضعف سیاست‌های توزیع و تخصیص اعتبارات</p> <p>۴- کمبود بودجه و امکانات مناسب برای نمایش بهتر آثار</p> <p>۵- تهدید ناشی از دسترسی‌ها از بسیاری از روستاهای همجوار</p> <p>۶- مدیریت سنتی و بروکراسی دست‌وپاگیر اداری</p>

	مراسم نمادین نوروز در مجموعه		۵- توجه به ساختارهای معنوی و ناملموس در تداوم اصالت و هویت اثر	
کالبدی و عملکردی	۱- برخورداری از ویژگی‌های خاص کالبدی در این محوطه با ساختار منحصربه‌فرد ۲- حفظ کالبد اثر در شرایط نسبتاً مناسب وجود فضای مناسب برای برگزاری رویدادها و سمینارها ۴- وجود مجموعه آثار باستانی ثبت شده به عنوان میراث جهانی ۵- وجود زیرساخت‌های علمی - پژوهشی ۶- وجود کیفیت‌های بصری	۱- استفاده از سایبان ۲- طراحی محیطی با شن و ماسه و ساخت مسیر بازدید با الوارهای چوبی نامتناسب با ویژگی‌های ساختاری مکان ۳- ساختارهای جدید ارزش‌های محیطی را خدشه‌دار کرده است ۴- نیمه‌تمام ماندن پروژه‌های عمرانی ۵- نبود سیستم مانیتورینگ برای رصد منظم و پیوسته تهدیدها	۱- وجود نقش برجسته‌های بسیار ارزشمند ۲- وجود معماری منحصربه‌فرد ۳- وجود ارزش‌های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی در مجموعه و ظرفیت شکوفا کردن ارزش‌ها ۴- وجود ساختار قدرتمند مادی و معنوی در مجموعه ۵- اهمیت نمادین مجموعه در دیدگاه بازدیدکنندگان ۵- طراحی پلان‌های حفاظتی کالبدی ۶- وجود قوانین بین‌المللی و ملی حامی تخت جمشید	۱- توجه به حفاظت کالبدی اثر به بهای ازدست‌دادن برخی از ارزش‌ها ۲- ضرورت توجه به حفظ ارزش‌ها در فضا سازی و تداوم عملکرد متناسب با جایگاه ویژه محوطه ۳- افزایش توسعه تأسیسات و انتقال نیرو در حریم‌ها

### محوطه باستانی سیلک

محوطه باستانی سیلک در ضلع جنوب غربی شهر کاشان و در سمت راست جاده کاشان به فین (جاده امیرکبیر) واقع شده است. این محوطه شامل دو تپه شمالی و جنوبی است که به فاصله ۶۰۰ متری یکدیگر قرار دارند (گیرشمن، ۱۳۱۷) (شکل ۵).

محوطه سیلک مشتمل بر یک تپه شمالی و یک تپه جنوبی و دو قبرستان تاریخی (متعلق به هزاره دوم و هزاره اول قبل از میلاد) است که یکی از قبرستان‌ها به‌طور کامل از بین رفته است. به‌رغم همه ویژگی‌های کم‌نظیر سیلک، این

تپه‌های خاکی و بی‌آب‌وعلف با قسمت کوچکی از دیواره‌ای خشتی و چند ابزار و اسکلت، در نگاه ابتدایی برای افراد عادی جذابیت چندانی ندارند؛ ولی با کمی توجه به قدمت و شناخت تاریخ، این تپه‌ها به دالانی برای ورود بیننده به دنیایی دیگر تبدیل خواهند شد و سوسه بازدید دقیق سیلک را در او برخواهند انگیخت (شکل ۴). متأسفانه امروزه جلوه‌های طبیعی این تپه‌ها بر اثر حضور و دخالت انسان در حریم منطقه و ساخت‌وسازهای بی‌رویه، خدشه‌دار و باعث نگرانی باستان‌شناسان و اهالی فرهنگ و هنر و تاریخ شده است (جهانگیری، ۱۳۹۳) (جدول ۵).



شکل ۵: سایت موزه سیلک (منبع: [wnhb.mcth.ir](http://wnhb.mcth.ir))

جدول ۵: بررسی نقاط قوت و ضعف سایت موزه سیلک (نگارنده، ۱۴۰۱)

مؤلفه	قوت	ضعف	فرصت	تهدید
حفاظت	۱- ایجاد عرصه و حریم به‌منظور حفاظت از محوطه ۲- ایجاد پوشش حفاظتی ۳- حفاظت از اشیا و آثار مکشوفه ۴- حفاظت از بدنه خشتی سایت	۱- دیوارچینی با بلوک‌های سیمانی با ارتفاع زیاد ۲- استفاده از مصالح نامتناسب با محیط و منظر ۳- نبود دروازه و نرده‌کشی متناسب با محوطه ۴- عدم حفاظت از بستر طبیعی و تاریخی دو تپه شمالی و جنوبی که موجب انفصال دو تپه شده است.	۱- ایجاد حصارهای امن پیرامون محوطه ۲- ساماندهی منظر ۳- این منطقه در دوره‌های مختلف از اهمیت وافری برخوردار بوده است ۴- اهمیت حفاظت معاصر براساس اصول گردشگری و توجه به بازدیدکنندگان ۵- تنها محوطه باستانی دو تپه‌ای در ایران است ۶- این محوطه دارای جاذبه‌های تاریخی و طبیعی ارزشمند است.	۱- وجود ساختار پیچیده‌ای از خرابه‌های باستانی ۲- تهدید ناشی از دسترسی‌ها ۳- ساخت‌وسازهای جدید ۴- توجه به دیدگاه‌های حفاظتی در مجموعه چون در هر بستری متفاوت است ۵- مخدوش کردن حریم منظر ۶- حفاری‌های غیرمجاز
	گردشگری و آموزش	۱- استفاده از راهنمایان تور ۲- راه‌اندازی پایگاه معرفی اثر در بخش ورودی	۱- نامتناسب بودن ساختار بنای کارگاه با کاربری آن ۲- کیفیت پایین آموزشی با توجه به رویکردهای کنونی	۱- فرصت تبدیل این منطقه به یکی از مقاصد مهم گردشگری

	<p>۳- نصب تابلوهای راهنما</p>	<p>۳- نبود کارگاه‌های مناسب آموزشی ۴- نبود مسیرهای بازدید با امکان تجزیه و تحلیل منظر در محوطه ۵- نبود آزمایشگاه و انبار مناسب در محوطه</p>	<p>۲- نیاز به شیوه‌های راهنمایی معاصر با توجه به تعبیر نمادین ۳- وجود ارزش‌های نمادین و آموزشی بسیار در محوطه</p>	<p>در قسمت‌های حفاری نشده ۳- نبود دسترسی مناسب برای بازدید ۴- کمبود بودجه برای نمایش آثار و ایجاد فضاهای لازم آموزشی</p>
<p>نمایش و شیوه‌های نوین</p>	<p>۱- مبتنی بودن موزه بر مواد باستان‌شناسی ۲- ایجاد موزه در محوطه ۳- وجود کارگاه مرمتی در محوطه ۴- ارتباط مستقیم بین بازدیدکننده و محل حفاری و کشف آثار با هدف نمایش آثار در محل حفاری</p>	<p>۱- نبود مکان‌های استراحت و درنگ برای بازدیدکنندگان ۲- ضعف تکنیک‌های اعمال شده برای نمایش اهمیت اثر ۳- کاشت گیاهان نامناسب در پس‌زمینه اثر ۴- استفاده نکردن از شیوه‌های نوین برای نمایش بهتر و شناساندن تاریخ اثر ۵- نبود دسترسی مناسب برای بازدید از اثر</p>	<p>۱- ایجاد مکان‌های درنگ و تماشا ۲- ایجاد روابط فضایی بین عناصر مجموعه ۳- تداوم سنت‌های فرهنگی و تداوم فرم از لحاظ بصری ۴- ایجاد مجموعه‌های فرهنگی و بومی برای شناخت بهتر تاریخ مکان ۵- ضرورت توجه به شیوه‌های نوین نمایش آثار با در نظر گرفتن ظرفیت‌های بالای تصویری و نمادین مکان ۶- توجه به ساختارهای معنوی و ناملموس در تداوم اصالت و هویت اثر</p>	<p>۱- کمبود امکانات ۲- نبود نظام متمرکز سازمانی ۳- نبود تنوع در ارائه خدمات گردشگری ۴- کمبود زیرساخت‌ها برای ارتقای کیفیت و توسعه نمایش و حیات‌بخشی به محوطه</p>
<p>کالبدی - عملکردی</p>	<p>۱- حضور ویژگی‌های خاص کالبدی در محوطه به دلیل ساختار منحصر به فرد آن ۲- حفظ کالبد اثر در شرایط نسبتاً مناسب ۳- این محوطه دالانی برای ورود به جهانی دیگر است.</p>	<p>۱- عدم ساماندهی کالبدی اثر ۲- بیشترین زمینه تخریب به توسعه فضاهای شهری در این منطقه مربوط بوده است.</p>	<p>۱- این محوطه دارای هویت بومی و تاریخی و ویژگی‌های کالبدی منحصر به فرد است. ۲- وجود ارزش‌های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی مجموعه و شکوفایی این ارزش‌ها ۳- وجود شهر سیلک به شکل شهرهای</p>	<p>۱- کمبود توجه به حفاظت کالبدی اثر که به از دست دادن برخی از ارزش‌های مجموعه می‌انجامد ۲- نبود توجه به حفظ ارزش‌ها در فضا سازی و تداوم عملکرد متناسب با جایگاه ویژه محوطه</p>

	۴- حصار درونی اهمیت نمادین این مجموعه در دیدگاه بازدیدکنندگان ۵- فرصت طراحی پلان‌های حفاظتی کالبدی ۶- وجود زیگورات منحصربه‌فرد در محوطه ۷- ساماندهی فیزیکی و نصب تجهیزات لازم		
--	---	--	--

### بحث

بازدیدکنندگان نیز توجه شود. در این راستا، استفاده از تکنولوژی و روش‌های نوین برای نمایش بهتر محوطه و توضیحات دقیق و جامع در مورد آنها، می‌تواند موثر باشد. با توجه به اهمیت حفاظت، نگهداری و بازسازی محوطه‌های باستان‌شناسی، تبدیل سایت‌های باستانی به سایت‌موزه می‌تواند یک راهکار مناسب باشد که برای این منظور، پیشنهاد می‌شود که در تبدیل سایت‌های باستانی به سایت‌موزه، به موارد زیر توجه شود (شکل ۶).

تحلیل موارد بررسی شده در این پژوهش؛ با استدلال سوات، می‌تواند روش مناسبی برای تدوین سایت‌موزه محسوب شود که با توجه به راهبردهای این جدول‌ها می‌توان نقاط ضعف را به‌نوعی پوشش داد و آسیب‌پذیری‌ها را به حداقل رساند. در هر سایت، حفاظت از بقایای باستان‌شناسی و ترویج تاریخ بسیار مهم است. اما برای بهبود کیفیت بازدید، بهتر است به نیازهای



شکل ۶: موارد موثر در در تبدیل سایت‌های باستانی به سایت‌موزه (نگارنده، ۱۴۰۱)

سازمان‌های دولتی و نیروهای متخصص نیاز دارد. در این میان هماهنگی با ارگان‌ها و نهادهای دیگر در حوزه طرح‌های فرادست منطقه‌ای نیز از اهمیت زیادی برخوردار است. همچنین، بهبود وضعیت فرهنگی و اقتصادی مناطقی که سایت موزه‌ها در آن‌ها ایجاد می‌شوند، از جمله اهداف اصلی به شمار می‌رود.

- حضور ویژگی‌های خاص کالبدی در محوطه به دلیل ساختار منحصربه‌فرد آن اهمیت حفظ کالبد اثر را بیشتر می‌کند، محوطه‌ها دالانی برای ورود به جهانی دیگر هستند که رعایت عوامل بصری و زیبایی‌شناسی با حفظ ویژگی‌های خاص آنها می‌تواند برای شناخت و درک بهتر سایت بسیار کمک کننده باشد. وجود زیرساخت‌های علمی - پژوهشی و در دسترس قرار دادن این اطلاعات به متخصصان، مخاطبان محلی، ملی و بین‌المللی در معرفی آن می‌تواند مفید باشد.

- تصمیم درباره مسائل اولیه مربوط به حفاظت، نحوه نمایش و نگهداری دائمی از محل حفاری باید به موقع اتخاذ شود. همچنین، بهتر است؛ آثار باستانی کوچک و قابل حمل بازیافت شده از محوطه باستانی را در نزدیکی بقایای متعلق به آنها حفظ کند تا در محیط طبیعی مطالعه شوند و با جابه‌جایی تمرکز خود را از دست ندهند.

- استفاده از نورپردازی مناسب، برگزاری مراسم نمادین، استفاده از امکانات جدید و همچنین، اطلاع رسانی و معرفی سایت از طریق شیوه‌های نو می‌تواند مخاطبان بسیاری را با علایق و سنین متفاوت به سمت سایت موزه جذب کرد.

- راه‌اندازی پایگاه معرفی اثر در بخش ورودی، نصب تابلوهای راهنما و ارتباط مستقیم بین بازدیدکننده و محل حفاری و کشف آثار با هدف نمایش آثار در محل حفاری

راهکارهای زیر در راستای این هدف و براساس مواردی که در این پژوهش مطرح شد عنوان می‌گردد:

- تمرکز اصلی سایت باستان‌شناسی بر مکانی است که فعالیت انسان در آن رخ داده است. اغلب مکان‌های باستان‌شناسی پیچیده‌اند و همه مؤلفه‌های سایت با یکدیگر در ارتباطند و باید بررسی شوند تا بتوان درک درستی از سایت به دست آورد. حفاظت و ایجاد سایت موزه باید با هدف زنده نگه‌داشتن تاریخ و استفاده از شواهد باستان‌شناسی، که هم‌زمان گذشته را به تصویر می‌کشد، صورت گیرد.

- حفاظت از محوطه‌های تاریخی امری مهم و نیازی اساسی است که می‌تواند اهدافی چون امنیت، نگهداری و انتقال آن به آینده را محقق کند. ایجاد سایت موزه می‌تواند شیوه مناسبی برای حفاظت از سایت‌های تاریخی باشد.

- ایجاد سایت موزه باستان‌شناسی رویکردی مدرن در حفاظت از محوطه‌های تاریخی است که طیفی گسترده شامل محیط و منظر پیرامونی سایت را نیز در بر می‌گیرد. بنابراین وقتی بحث از ایجاد سایت موزه در محوطه باستان‌شناسی به میان می‌آید، نمی‌توان آن را از محیطی که در آن واقع شده است جدا دانست.

- حفاظت کالبدی و مقدم شمردن مواد و مصالح حفاظت ایجاد پوشش حفاظتی ایجاد عرصه و حریم به منظور حفاظت از محوطه در چارچوب قانونی برای حفظ محوطه، از جمله شرایط اصالت و یا یکپارچگی است. وجود آموزش و آگاهی برنامه ریزی شده به حفاظت از اموال میراث جهانی کمک می‌کند. ایجاد عرصه و حریم به منظور حفاظت از محوطه بسیار اهمیت دارد.

- تصمیم‌گیری برای ساخت سایت موزه امری کاملاً مشارکتی است و این فرایند به حمایت جدی و مداوم

از جمله موارد اساسی در ایجاد محوطه کاوش شده، به سایت موزه است.



شکل ۷: اهداف سایت موزه براساس بررسی‌های انجام شده در این پژوهش (نگارنده، ۱۴۰۱)

## نتیجه‌گیری

زمانی که طی یک کاوش علمی باستان‌شناسی، نتایج مطلوبی فراهم می‌شود و آثار ارزشمند غیرمنقولی به دست می‌آید که قابل انتقال به موزه نیستند، با فراهم آوردن شرایط و امکانات لازم می‌توان مکان مورد نظر را برای بازدید عموم آماده کرد. کشورهای مختلفی در سراسر جهان به ایجاد این سایت‌موزه‌ها در قالب‌های گوناگون دست زده‌اند. موزه‌ها به‌عنوان مبنای اصلی و اساسی

سایت‌موزه‌های باستان‌شناسی پیشینه طولانی داشته و دارای دو عملکرد اجتماعی و فرهنگی‌اند. همانگونه که گفته شد، عمده‌ترین کاربرد نتایج این مدل، در مدیریت و حفاظت محوطه‌های باستان‌شناسی و درک بهتر تاریخ و فرهنگ محوطه و در عین حال جذب مخاطبان عمومی و متخصصان است. از آنجا که ایران کشوری در حال توسعه و سرشار از محوطه‌های باستان‌شناسی است، ضروری است میراث فرهنگی با استفاده از روش‌های نوین و

:مطالعه موردی سایت موزه تخت جمشید. دکتر، مرمت اشیا تاریخی و فرهنگی، دانشگاه هنر اصفهان.

قدیانی، عباس (۱۳۸۰). *تخت جمشید دل انگیزترین ویرانه دنیا*. تهران: آگاه.

علیزاده، عباس (۱۳۹۳). *مبانی نظری و عملی در باستان‌شناسی با فصل‌هایی در زیست‌شناسی، تاریخ و معرفت‌شناسی*. تهران: ایران‌نگار.

جهانگیری، مهسا (۱۳۹۳). *طراحی سایت موزه منظر فرهنگی، نمونه موردی: تپه‌های سلیک*. کارشناسی ارشد، مهندسی طراحی محیط زیست، دانشکده فنی، دانشگاه تهران.

کاروی، جملی (۱۳۸۸). *طرح‌های بازسازی در تخت جمشید*. فرانک بحر العلومی شاپور آبادی. تهران: بنیاد پژوهشی پارسه.

گیرشمن، رومن (۱۳۱۷). *سلیک کاشان (جلد اول و جلد دوم)*. اصغر کریمشی. تهران: سازمان میراث فرهنگی کشور.

طالبیان، محمدحسن (۱۳۸۴). *مفهوم اصالت در حفاظت از محوطه‌های میراث جهانی (تجارب از دورانتاش اصالت مبتنی بر حفاظت)*. تهران: دانشگاه تهران.

مجیدی، فریبا (۱۳۸۸). *مدیریت و برنامه‌ریزی برای حفظ و مرمت در کاوش‌های باستان‌شناسی*. دانش مرمت و میراث فرهنگی، ۵(۴)، ۱۳-۳۱.

ملک شهمیرزادی، صادق (۱۳۸۴). *صیادان سلیک*. تهران: سازمان میراث فرهنگی و گردشگری.

Ahrens, C. (1992). *Archäologische Freilichtmuseen in Europa. Praehistorische Zeitschrift*, 67(1), 139-140.

Baatz, D. (1976). *Die Wachttürme am limes (No. 15)*. Gesellschaft für Vor-und Frühgeschichte in Württemberg und Hohenzollern.

کارآمد این محوطه‌ها را مدیریت کرده و از آنها بهره‌برداری کند. یکی از مشکلاتی که با آن در کشور روبه‌رو هستیم، این است که در بسیاری از موارد کارشناسان و پژوهشگران بعد از انجام کاوش یا پژوهش‌های نجاتبخشی دیگر فرصت ارائه پیشنهادی سازنده و غیرمخرب به نهاد یا سازمان مربوطه وجود ندارد و همین اشکال به منابع میراث فرهنگی آسیب‌های جدی وارد می‌کند و تخریب محوطه‌های باستانی را در پی دارد. در این مطالعه که بنا بر مدل سوات و با بررسی و تحلیل نظریات انجام شده، نشان می‌دهد که در هر سایت موزه نقاط قوت و ضعف بسیاری وجود دارد، البته نمی‌توان برنامه کلی برای تمام سایت موزه‌ها تدوین کرد، زیرا هر سایت شرایط منحصر به فردی دارد اما این امکان وجود دارد که یک برنامه کلی با شاخص‌هایی که برای همه سایت موزه‌ها مورد نیاز است، تهیه کرد و بر طبق پتانسیل‌های موجود در سایت آن را بسط و گسترش داد.

## منابع

استانز، جان (۱۳۸۰). *حفاظت و نگه‌داری از بقایای به دست آمده از معماری از حفاریات باستان‌شناسی*. میر محسن موسوی. تهران: دانشگاه هنر.

استنلی پرایس، نیکلاس (۱۳۸۰). *حفاظت و مرمت در کاوش‌های باستان‌شناسی*. میر محسن موسوی. تهران: دانشگاه هنر.

اسکندری، سیامک (۱۳۸۸). *سایت موزه‌ها الگویی مناسب برای محوطه‌های تاریخی*. میراث ملی، ۱(۳ و ۴)، ۶۶-۷۷. ابراهیمی، مرضیه (۱۳۸۷). *موزه‌ها تاریخ مصور فرهنگ‌ها*. رشد آموزش هنر، ۶(۱۶)، ۱۸-۲۲.

شیروانی، مریم (۱۳۹۵). *بازشناسی نقش ارزش در اتخاذ رویکرد حفاظتی آثار تاریخی در سایت موزه‌های سنگی*

Titchen, S. M. (1996). On the construction of 'outstanding universal value': Some comments on the implementation of the 1972 UNESCO World Heritage Convention. *Conservation and management of archaeological sites*, 1(4), 235-242.

Tschumi, B. (1996). *Architecture and disjunction*. MIT press.

Banerjee, S., & Kumar, V. (2015). *Archaeological Site Museums-An Appraisal. Cultural Contours of History and Archaeology*. In honour of Snehasiri Prof. P. Chenna Reddy, 17-20.

Benítez de Lugo Enrich, L., & López-Menchero Bendicho, V. M. (2011). Reconstrucciones volumétricas: estado de la cuestión y avances metodológicos en la villa romana de La Ontavia (Terrinches, Ciudad Real).

Dongming X. U. (2014). *Archaeological Site Museum as Architectural Heritage*. Doctoral thesis Studies of Culture, Department of Interdisciplinary Studies of Culture. University of Queensland.

Ertürk, N. (2006). A management model for archaeological site museums in Turkey. *Museum management and curatorship*, 21(4), 336-348.

Hachlili, R. (1998). A question of interpretation. *Museum International*, 50(2), 4-5.

Merriman, N. J. (2010). The Role of Museums. *ARCHAEOLOGY–Volume II*, 271.

Jakobsen, B., & Barrow, S. (2015). Management of Open-air Museums. Available at: [https://exarc.net/sites/default/files/management\\_of\\_open-air\\_museums.pdf](https://exarc.net/sites/default/files/management_of_open-air_museums.pdf) (Retrieved at 15 Nov 2021).

Orbaşlı, A. (2013). Archaeological site management and local development. *Conservation and Management of Archaeological Sites*, 15(3-4), 237-253.

Paardekooper, R. (2013). *The value of an archaeological open-air museum is in its use: Understanding archaeological open-air museums and their visitors*. Sidestone Press.

Sarma, I. K. (1998). Archaeological site museums in India: The backbone of cultural education. *Museum International*, 50(2), 44-49.

Schöbel, G. (2008). Von Unteruhldingen bis Groß Raden, Konzepte zur Rekonstruktion frühgeschichtlicher Denkmäler im 20. Jahrhundert, in anonymous. *Das Denkmal als Fragment-Das Fragment als Denkmal. Denkmale als Attraktionen: Jahrestagung der Vereinigung der Landesdenkmalpfleger (VdL) und des. 10.-13. Juni 2007 in Esslingen aN*, 93-118.





**Payām-e Bāstānshenās**  
**Islamic Azad University, Abhar Branch**  
Print ISSN: 2008-4285  
Online ISSN: 2980-9886  
Vol. 14, No. 27, Fall & Winter 2022-2023



## **Identification, Development, and Improvement of Archaeological Museum Sites Based on Theories and Using SWOT Model in Internal and External Experiences**

**Vanooshe Shokri**<sup>1</sup>

DOI: 10.30495/peb.2023.701932

### **Abstract**

Many archaeological sites have been neglected and left vulnerable to damage in Iran. This problem leads to the destruction of valuable artifacts and, consequently, the loss of culture, history, function, and appearance of these sites. Site Museums can play a very effective role in achieving the comprehensive protection and cultural and historical development of the site, as well as optimizing the region's capacities and recognizing the region's history and culture. As cultural and historical centers, Site Museums play an important role in preserving and maintaining cultural and historical heritage, and by displaying these artifacts, they create an opportunity for history and culture enthusiasts to become familiar with the history and culture of the region. The goal of this research is to identify important indicators within a flexible theoretical framework for creating a Site Museum based on a conservation and tourism approach. To achieve this goal, in the first stage, the necessity of creating Site Museums and paying attention to archaeological sites is discussed by reviewing the literature and theories presented in this field and examining previous Site Museum experiences around the world. In the second stage, by documenting two foreign experiences and two domestic experiences and analyzing them using the SWOT method, theoretical knowledge is provided to enhance the construction of Site Museums so that more effective policies can be adopted based on this knowledge. The method used in this article is descriptive and analytical, and the results of the research show that one of the most effective ways to preserve sites and identify their historical, functional, and educational aspects is to create a Site Museum.

**Keywords:** Site Museum, Archaeological Site, Conservation and Restoration, Management, Tourism.

\* **Citation:** Shokri, V. (2023). Identification, Development, and Improvement of Archaeological Museum Sites

Based on Theories and Using SWOT Model in Internal and External Experiences. *Payām-e Bāstānshenās*, 14(27), 115-137. (In Persian)

---

<sup>1</sup> Ph.D. candidate of Archaeology, Department of History and Archaeology, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. Corresponding author: vanoosheshokri@gmail.com